

УДК 373.2.016:33

Я. В. КУРІННИЙ

аспірант

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДНЗ ЯК УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ДІТЕЙ 5–7 РОКІВ

У статті порушено проблему ефективної економічної соціалізації дітей у дошкільних навчальних закладах. Здійснено спробу довести, що реалізація однієї з умов, що стосується конструювання освітнього середовища, допоможе забезпечити ефективність процесу первинної економічної соціалізації дошкільників і становлення в дітей 5–7 років економічної культури. Висвітлено основні форми та методи роботи з педагогами дошкільних закладів щодо підвищення рівня первинної економічної освіти в роботі з дітьми 5–7 років. Розкрито основні аспекти програми “Економічна освіта дітей 5–7 років”. Окреслено напрями роботи щодо її впровадження в навчально-виховний процес дітей 5–7 років в умовах дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: первинна економічна соціалізація, економічна культура, економічна освіта, діти 5–7 років, дошкільний навчальний заклад, соціально-педагогічні умови.

Одним із пріоритетних напрямів багатогранної роботи в сучасних дошкільних закладах є економічна соціалізація дітей 5–7 років та становлення рівня їх економічної культури. Безперечно, без створення належних соціально-педагогічних умов у дошкільних навчальних закладах не можна говорити про ефективність зазначеного процесу.

Теоретичне обґрунтування сучасних підходів становлення економічної культури дітей 5–7 років здійснено в працях Н. Грами, В. Грошева, М. Єрмоленка, М. Ібрагімова, Н. Кривошеї, М. Мельник, І. Сасова, В. Чичканова. Тим не менше, аналіз джерел свідчить про недостатню увагу української педагогічної думки до питань ефективності процесу економічної соціалізації в дошкільних навчальних закладах та реалізації соціально-педагогічних умов щодо становлення рівня економічної культури в дітей 5–7 років.

Саме це й визначило *мету статті* – висвітлення окремих елементів реалізації однієї з умов становлення економічної культури у дітей 5–7 років в умовах ДНЗ.

Загальновідомо, що період від народження до вступу до школи є віком найбільш стрімкого фізичного й психічного розвитку дитини, первинного формування всіх якостей, необхідних людині впродовж усього подальшого життя. Саме тому особливістю цього періоду, який відрізняється від інших етапів розвитку, є те, що він забезпечує саме загальний розвиток, який стає фундаментом для набуття в подальшому будь-яких спеціальних знань і навичок засвоєння різних видів діяльності.

У зв'язку із цим, реалізуючи одне із завдань дошкільної освіти, що стосується ефективності процесу економічної соціалізації в умовах дошкі-

льного навчального закладу та підвищення рівня економічної культури дітей 5–7 років, ми розробили комплекс соціально-педагогічних умов, який забезпечить ефективність вищезазначеного процесу.

Реалізація першої умови (конструювання освітнього середовища дошкільного навчального закладу, зорієнтованого на підвищення рівня економічної культури в дітей 5–7 років) здійснювалася шляхом внесення програмно-психологічного забезпечення економічної культури суб'єктів освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі. Для реалізації цієї умови педагогам дошкільних навчальних закладів було запропоновано підвищити рівень власної первинної економічної освіти.

Організаційно-змістовний бік первинної економічної освіти педагогів включав у себе: 1) надання науково-методичної допомоги педагогам з боку дослідника; 2) наявність необхідних організаційно-педагогічних засобів упровадження результатів дослідження в освітній процес; 3) розробку науково-методичних рекомендацій, педагогічного інструментарію, упровадження результатів дослідження; 4) встановлення зворотного зв'язку, який надавав змогу отримати інформацію про розвиток процесу впровадження.

Економічна освіта педагогів здійснювалась у різних формах, які враховували необхідність підвищення їх економічної культури. Основними формами були семінари-практикуми, круглі столи, презентації-шоу тощо. Характер семінарів і “круглих столів” представляв власне поєднання навчально-розвивальних ситуацій, які ми використовували в процесі формування економічної освіченості педагогів: ситуація авансування довірою (А. С. Макаренко), вільного вибору (О. С. Богданова, Л. І. Катаєва), невимушеної примусовості (Т. Е. Коннікова), емоційного забарвлення (А. Н. Лутошкін), співвіднесення (Х. Й. Лійметс), успіху (О. С. Газман), творчості (В. А. Карановський). Ці ситуації надавали змогу налагодити стосунки з педагогами, вихователями й спільно з ними визначити шляхи реалізації завдань економічної освіти дошкільників у процесі їх соціалізації. Як продемонстрував експеримент, найбільш ефективним методом економічної підготовки педагогів є рефлексивний аналіз кожним суб'єктом власного досвіду з позицій мети, завдань, змісту, принципів і засобів організації економічної освіти дітей.

Зміст навчально-розвивальних семінарів і круглих столів включав дві групи питань: 1) пов'язані з підвищенням економічної компетентності в галузі концептуально-теоретичних основ економічної освіти; 2) пов'язані з розробкою педагогічної стратегії економічної соціалізації дітей в умовах реалізації національно-регіонального компонента змісту дошкільної освіти.

Треба підкреслити, що навчально-розвивальні семінари органічно поєднувалися із засіданнями круглих столів, які мали тематичну спрямованість залежно від змісту семінару. Семінари-практикуми супроводжувалися презентаціями, виставками, ярмарками ідей. У ході засідання круглих столів виникали дискусії з питань формування економічної культури особистості дитини в процесі її соціалізації. Особливо активно обговорювали такі питання, як: “Чи можна говорити про економічну культуру дитини”,

“Чи є старший дошкільний вік сенситивним для економічної соціалізації”, “Чи є дитина суб’єктом чи об’єктом економічної соціалізації”, “Яка роль педагога в економічній соціалізації особистості дошкільника”? Основні перелічені форми роботи з педагогами супроводжувалися активними, досить дієвими методами й прийомами, наприклад: конкурси, ігри, вправи та завдання, вирішення проблемних ситуацій і педагогічних завдань. Протягом трьох років ми розробляли для вихователів допоміжний матеріал-нагадування: картки “На згадку”, рекламні проспекти “Перші кроки в економіку”, “Допоможи дитині знати”. Упродовж експерименту в усіх експериментальних дошкільних навчальних закладах діяв семінар-практикум “Комплексно-тематичне планування роботи з програми “Психологічне забезпечення реалізації умов економічної соціалізації старших дошкільників”. У процесі роботи семінару формували конкретні вміння конструювання освітнього середовища дошкільного навчального закладу, який сприяв економічній соціалізації дітей, формуванню в них економічної культури: уміння визначити цілі й завдання роботи з дітьми, зміст освітнього середовища; уміння обирати методи та прийоми здійснення особистісно-орієнтованого підходу до дітей тощо. Інтенсивність проведення семінарів на цьому рівні становила 12 годин (використовували метод “занурення” по 3 години упродовж чотирьох днів).

Результатом нашої роботи став інтерес педагогів, який мав характер від ситуативного: “Що цікавого, можна спробувати у роботі з дітьми” – до стійкого планування роботи з організації економічної соціалізації дітей в умовах дошкільного закладу. Ефективність такої роботи була забезпечена шляхом: систематичного проведення методичних об’єднань на базі дошкільного навчального закладу; постійної апробації педагогами знань, отриманих на цих заходах у межах конкретного дошкільного навчального закладу. При цьому ми стимулювали надання методичної допомоги з боку управлінсько-методичного персоналу дошкільних закладів. У зв’язку із цим методичні об’єднання доповнювали консультативними формами, метою яких було надання допомоги в розробці й систематизації технологічно-методичних засобів використання програми економічної освіти дітей.

Отже, на етапі експерименту ми намагалися сформувати в педагогів-дошкільників, по-перше, емоційно-ціннісну готовність, яка включала усвідомлення важливості та своєчасності економічної соціалізації дошкільників; по-друге, дослідно-діяльнісну готовність, яка включала набір технік, умінь і навичок організації економічної соціалізації. Досягнення результатів на цьому рівні було забезпечено шляхом активного включення педагогів в організацію власних авторських семінарів і проведення майстер-класів. Ініціювали регулярні відкриті педагогічні заходи, участь у конкурсах щодо створення дидактичних матеріалів, авторських додаткових програм і технологій.

Таким чином, організовуючи підготовку педагогів, ми дбали, щоб теоретичний матеріал логічно поєднувався зі здійсненням практичної еко-

номічної соціалізації дітей засобами конструювання освітнього середовища дошкільного навчального закладу, орієнтованого на ефективне становлення економічної культури в дітей 5–7 років.

Науково-технологічне забезпечення процесу формування економічної культури дітей старшого дошкільного віку (внутрішня підсистема) включало: збагачення змістовних аспектів середовища дошкільного навчального закладу на основі впровадження в освітній процес авторського інтегрованого курсу “Економіка для дошкільників”; посилення й збагачення предметно-змістовних характеристик середовища дошкільного навчального закладу, спрямованого на формування економічної культури дошкільників засобами методу М. Монтесорі; формування етнокультури й культури природокористування як складових економічної соціалізації дошкільників; використання методів музейної й народної педагогіки [3].

Курс “Економіка для дошкільників” став проектом соціально-педагогічної системи роботи з дітьми старшого дошкільного віку, який враховував його специфіку (актуалізацію гностичних, аксіологічних, креативних, комунікативних потенціалів, що є критеріями результативності освітнього процесу дошкільного навчального закладу, планування цільової й вікової ситуації та ситуації індивідуального розвитку особистості). У цьому курсі знання економічного характеру гармонійно вплітаються в зміст державних програм розвитку, виховання й навчання дітей 5–7 років.

Курс “Економіка для дошкільників” являє собою цикл тематичних занять, що включає 39 тем: “Бюджетна гра у крамницю”, “Один удома”, “День вільного часу”, “Виготовлення товарів для ярмаркового продажу”, “Економія ресурсів”, “Моя країна і моя сім’я”, “Доходи сім’ї”, “Витрати сім’ї”, “Поточний і перспективний сімейний бюджет”, “Сімейні заощадження та їх використання”, “Гроші”, “Фінанси (боргове зобов’язання, кредит, договір, розписка тощо)” тощо.

Програмний матеріал кожного заняття сприяє вирішенню завдань навчального, розвивального й виховного характеру та надає змогу дошкільнику сформувати економічні уявлення, засвоїти певні ролі в природному й соціальному просторі. Відповідно метою курсу є розкриття дитині навколишнього предметного світу як світу духовних цінностей, частини загальнолюдської культури та в процесі навчання відповідним формам поведінки.

Відповідно до курсу економіки педагоги експериментальних дошкільних навчальних закладів розробляли перспективно-календарне планування занять з економіки “Первинна економічна освіта дітей 5–7 років”. Засобами подібних розробок у ході експерименту вирішували питання формування економічної культури в трьох основних сферах: 1) у сфері знань дітей про працю; 2) у сфері орієнтацій дітей у галузі економічної термінології; 3) у сфері економічного мислення.

Зміст інтегрованого курсу економіки для дітей передбачав наявність спеціальних розділів-підпрограм, пов’язаних з включенням економічної проблематики до всіх видів діяльності дошкільного закладу. Це, насампе-

ред, стосувалось додаткової інформації в ознайомленні дітей старшого дошкільного віку з початковими математичними уявленнями. При цьому ми виходили з того факту, що багато економічних уявлень, понять і категорій неможливо розглядати за межами математики, тому математичний зміст забезпечив інтеграцію процесу навчання основам економічних знань у дітей старшого дошкільного віку. Так, наприклад, ознайомлення дітей 5–7 років із цифрами, величинами допомагав розвивати уявлення про міри вартості: знайомство з грошовими знаками та одиницями; ставлення дітей до елементарного розуміння купівельної сили грошових знаків; знайомство із цінами деяких речей; розрізнення, зіставлення, порівняння предметів за ціною, вираженою в цифровому значенні; знайомство дітей з утворенням ціни й умінням її складати. Вирішуючи завдання, які належать до розділу економіки “Товарно-грошові відносини”, діти набувають нових знань із математичних уявлень: розкриття двозначності числа – конкретне (безліч грошових знаків) і абстрактне (число грошових одиниць); визначення кількісного складу числа не тільки з двох, а й з декількох менших чисел (на грошових знаках); навчання лічби до 100 та утворення чисел другого десятка (за допомогою монет); поглиблення уявлення про нуль; розвиток навичок лічби десятками; розкриття математичної залежності між величинами (ціна, кількість, вартість); розширення розуміння дій додавання й віднімання; закріплення вміння розв’язувати арифметичні задачі.

Збагачення змістовних аспектів середовища дошкільного навчального закладу на основі впровадження в освітній процес інтегрованого курсу економічної освіти дошкільників поєднувалося в експерименті з посиленням предметно-змістовних характеристик і середовища дошкільного навчального закладу, спрямованого на формування економічної культури дошкільників. У цьому випадку основним засобом такого посилення середовища ми обрали метод М. Монтесорі, який знайшов своє застосування у відповідному досвіді діяльності багатьох дошкільних навчальних закладів у нашій країні та за кордоном (Л. Гумерова, І. Кузнецова, Ю. Фаусек) [2; 3; 6].

У нашому випадку метод М. Монтесорі був спрямований на створення повноцінного розвивального середовища для формування в дітей навичок самообслуговування й раціонального господарювання, оскільки середовище в педагогіці М. Монтесорі, як відомо, включає в себе обладнання простору, максимально наближене до потреб самостійного господарювання в старших дошкільників. За допомогою спеціально створеного середовища діти в експериментальних дошкільних навчальних закладах навчалися доглядати за собою, за речами й предметами, що оточують, набуваючи в результаті таких суспільно значущих якостей економічної поведінки особистості: цілеспрямованість, самостійність, працьовитість, раціональність, заощадливість, порядність, чесність, далекоглядність. Насамперед, це стосується всіх видів діяльності дошкільників, які продиктовано економікою освітнього закладу: прибирати групу, приводити до ладу навчальний матеріал, накривати на стіл тощо. Таким чином, ідеться про функціонування в експериментальних дошкі-

льних навчальних закладах так званих Монтессорі-груп. У зазначених групах створено декілька зон: практичну (де дитина навчається, доглядає й стежить за собою та своїми речами, предметами, іграшками, меблями дошкільного закладу тощо); сенсорну (тут дитина навчається розрізняти форму, величину предметів), економічну, мовленнєву, географічну (дитина робить перші кроки в мовленні, економіці, географії). Як правило, діти одразу беруться за будь-яку цікаву й корисну їм справу: хтось починає прати лялькові сукні, хтось поливає квіти, хтось допомагає вихователю накривати на стіл).

У нашому експерименті посилення й збагачення освітнього та предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу здійснено на основі формування культури природокористування як частини економічної культури та етнокультури, тобто “ідеологічного” стрижня становлення економічної культури особистості.

Формуючи культуру природокористування в дітей старшого дошкільного віку, ми, насамперед, враховували таке. По-перше, формування культури природокористування є проблемою економічної освіти в дошкільному навчальному закладі.

Це положення впливає з екологічної зумовленості економіки, оскільки у відносини суспільства з природним оточенням залучені всі структури й функції економіки: виробництво, розподіл, споживання та обмін. У зв'язку із цим необхідною умовою й водночас головною складовою екологічного розвитку є екологізація економіки, яка, по суті, означає екологізацію всього соціально-економічного устрою та розвитку сучасного суспільства. Головними ознаками екологізації економіки є: включення економічних умов, факторів і об'єктів, у тому числі природних та людських ресурсів, що відновлюються, до числа економічних категорій як рівноправних з іншими категоріями; підпорядкування експлуатації ресурсів й економіки виробництва екологічним обмеженням і принципам збалансованого природокористування, суттєве розширення й уточнення системи платності природокористування; відмовлення від витратного підходу до охорони навколишнього середовища та включення природоохоронних функцій безпосередньо в економіку виробництва, перехід виробництва до стратегії якісного зросту на основі технологічного переозброєння під еколого-економічним контролем; зміна та еколого-економічна орієнтація структури потреб і стандартів добробуту [4].

Таким чином, у межах феномена екологізації економіки можна говорити про інтеграцію економічної й екологічної культур як про своєрідну еколого-економічну культуру, розуміючи під нею сукупність соціальних цінностей і норм, які є регуляторами еколого-економічної поведінки людей та виконують роль соціальної пам'яті суспільства економічного розвитку.

По-друге, культура природокористування формується на достатньому рівні тільки під час відповідної діяльності. Перша обставина визначила актуалізацію в нашій дослідно-експериментальній роботі програм дошкільної освіти, у яких відображений аспект культури природокористування:

“Веселка”, “Дитинство”, “Витоки”, “Планета – наш дім”, “Світ навколо нас”, “Юний еколог”, “Життя навколо нас” тощо. Друга обставина зажадала від нас організації екологічної діяльності дітей. Діти експериментальних дошкільних навчальних закладів брали участь у проведенні “хвилин доброти”, “занять екологічного мислення”.

Збагачення освітнього, предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу було здійснено на основі формування культури природокористування й етнічної культури дітей з використанням досвіду народної та музейної педагогіки. Тут враховували, насамперед, той факт, що етнонаціональна культура як сукупність рис культури, що стосується переважно буденного життя, побутової культури, до складу якої входять знаряддя праці, моралі, звичаїв, норм права, цінностей, споруд, одягу, їжі, засобів пересування, житла, знань, вірувань, види народного мистецтва, завжди локалізована в географічному просторі й однорідна за своєю економічною культурою. У цьому розумінні процеси формування зазначених культур природно взаємопов’язані й взаємозумовлені [5]. Формування етнічної культури особистості старшого дошкільника передбачає в цьому віці формування його етнокультурної освіченості, суттєва характеристика якого виявляється в оволодінні (засвоєнні) певною мірою особистістю етнокультурним досвідом (наслідуванням), наявності емоційно-ціннісного ставлення до цього досвіду, а також у здатності особистості користуватися засвоєним досвідом у різних сферах своєї життєдіяльності, насамперед господарсько-трудовій та економічній (О. Бабунова) [1].

Отже, як засвідчують викладені вище положення, організація розвивального середовища в умовах дошкільного навчального закладу має неабиякий виховний потенціал.

Висновки. Усе вищевикладене надало нам змогу дійти висновку, що конструювання освітнього середовища в дошкільному навчальному закладі допоможе забезпечити ефективність процесу первинної економічної соціалізації дошкільників і становленню в дітей 5–7 років економічної культури. Цьому, зокрема, сприяє розроблена нами програма “Економічна освіта дошкільників”.

Список використаної літератури

1. Бабунова Е. С. Педагогическая стратегия становления этнокультурной образованности детей дошкольного возраста : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Е. С. Бабунова. – Челябинск, 2009. – 47 с.
2. Гумерова Л. С. Воспитание детей в духе М. Монтессори / Л. С. Гумерова, И. В. Кузнецова // Креативная деятельность в образовании: теория, психология, прогноз : мат. регион. науч.-практ. конф., г. Бирск, 20–21 февраля 2009 г. / Бирская гос. соц.-пед. академ. – Бирск, 2009. – С. 8–11.
3. Монтессори М. Значение среды в воспитании / М. Монтессори ; пер. с итал. К. Памфиловой // Частная школа. – 1995. – № 4. – С. 122–127.
4. Пилипенко В. Економічна культура та просвіта населення за умов ринкових перетворень / В. Пилипенко, М. Титарчук // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 2. – С. 166–174.
5. Суслова Т. І. Культурологія : навч.-метод. посіб. для всіх спеціальностей і форм навчання [Електронний ресурс] / Т. І. Суслова. – 2007. – Режим доступу: <http://ulit.inf.ua/kulturologiya-uchebno-metodicheskoe-posobie.html>.

6. Фаусек Ю. И. Развитие интеллекта у маленьких детей (по Монтессори) / Ю. И. Фаусек ; пер. с итал. – Петербург : Начатки знаний, 1922.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2016.

Куриной Я. В. Особенности конструирования образовательной среды в ДОУ как условие становления экономической культуры у детей 5–7 лет

В статье затронута проблема эффективной экономической социализации детей в дошкольных образовательных учреждениях. Сделана попытка доказать, что реализация одного из условий, касающегося конструирования образовательной среды, обеспечит эффективность процесса первичной экономической социализации и становления у детей 5–7 лет экономической культуры. Освещены основные формы и методы работы с педагогами дошкольных учреждений в повышении уровня первичного экономического образования в работе с детьми 5–7 лет. Раскрыты основные аспекты программы “Экономическое образование детей 5–7 лет”. Обозначены направления работы по внедрению её в учебно-воспитательный процесс детей 5–7 лет в условиях дошкольного образовательного учреждения.

Ключевые слова: *первичная экономическая социализация, экономическая культура, экономическое образование, дети 5–7 лет, дошкольное образовательное учреждение, социально-педагогические условия.*

Kurinyi I. Features Construction of Educational Environment in Preschool Institution as a Condition of Formation Economic Culture at Children 5–7 years

The article touches upon the problem of effective economic socialization of children in preschool educational institutions. An attempt was made to prove that the realization of one of the conditions, which concerns the construction of educational environment that will ensure the effectiveness of the process primary economic socialization and the formation at children 5–7 years of economic culture.

In this connection, implementing one of the tasks of preschool education concerning the effectiveness of process economic socialization in conditions of preschool educational institutions and increased level economic culture of children 5-7 years, we have developed a set of social and pedagogical conditions that will ensure higher efficiency of the process.

Implementation of the first condition (constructing of educational environment of preschool educational institution, aims to enhance level of economic culture at children 5–7 years) implemented by bringing software and psychological support economic culture subjects of the educational process in preschool educational institution. For the implementation of this condition were offered pedagogues of preschool educational institutions to increase the level of own primary economic education.

Thus at the stage the experiment, we tried first, form in pedagogues-preschool emotional and values readiness, which included awareness of importance and timeliness economic socialization of preschool children, and secondly, create research and activity readiness, which included a set of techniques and skills of organization economic socialization.

Delivering results at this level was ensured by active inclusion pedagogues in the organization of their own author seminars and master classes. Were initiated regular open pedagogical measures, participation in competitions to create didactic materials, author additional programs and technologies.

Key words: *primary economic socialization, economic culture, economic education, children of 5–7 years, preschool educational institution, social and pedagogical conditions.*